

Дорошенко Н. Як оживити бібліотеку // Життя і знання. – 1931. – Ч. 9. – С. 274-276; 8. Е-н. Гр. Про значінне журналів для дітей і молоді // Учительське слово. – 1925. – Ч. 5. – С. 12-15; 9. Завгородня Т. «Виховати творчого, працездатного і продуктивного громадянина» (Педагогічна концепція Я. Кузьміва). – Івано-Франківськ: Плай, 2001. – 87 с.; 10. Завдання й інтерес української інтелігенції // Капендар «Рідний край» на переступний рік 1928. – Чернівці, 1927. – С.133-137; 11. Заклинський Б. Діточа книжка // Учитель. – 1926. – Ч. 4-6. – С.90-101; 12. Перший Український педагогічний Конгрес. 1935 р. – Львів, 1938. – 250 с.; 13. Сірополко С. Міжнародна вистава дитячих часописів у Празі // Рідна Школа. – 1933. – Ч.3. – Львів. – С.38-39; 14. Сірополко С. VI Міжнародний Бібліотечний Зїзд у Празі // Літературно-Науковий Вістник. – 1926. – Т. ХСІ. – Кн. ХІ. – Львів. – С.245-254; 15. Стражнікова І. Діяльність бібліотек Галичини як фактор формування високоінтелектуальної, національно свідомої особистості (20-30-ті рр. ХХ ст.) // Збірник наукових праць: Педагогічні науки. – Випуск XXXXIV. – Херсон, 2007. – С.46-50; 16. Татомир Я. Про вагу діточих бібліотек (Дещо про педагогічні можливості української діточої бібліотеки на селі) // Діло. – 1933. – 20 березня. – Ч. 69. – С. 2-3; 17. Український Науковий Зїзд 3-7 жовтня 1926 р.: Звідомлення Президії Організаційної Комісії Зїзду. – Прага: Державна друкарня в Празі, 1928. – 75 с.; 18. Ф.А. Національне виховання //Учитель. – 1930. – Ч. 3-4. – С.47-50; 19. Шеремета П. Учителю – і діточі бібліотеки // Учителюське слово. – 1925. – Ч. 5. – С.10-12; 20. Шкільні бібліотеки (Присвята для «Місяця української книжки») // Учителюське слово. – 1926. – Ч. 10. – С.1-4; 21. Ющишин І. Методика бібліотечної праці // Учителюське слово. – 1938. – Ч. 17. – С. 88-91.

А.І. Шановал

НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ДМИТРА АНТОНОВИЧА В ЕМІГРАЦІЇ (1920-1945 РР.)

Для сучасної української історичної науки є актуальним дослідження наукової діяльності та творчої спадщини української інтелігенції, яка внаслідок поразки національно-визвольних змагань 1917-1920 рр. була змушена покинути межі Батьківщини. На відміну від радянської України, де наука поступово була зведена до ролі прислужниці тоталітарного режиму, в еміграції створилися умови, що дозволили українським науковцям зробити вагомий внесок у розвиток вітчизняної науки. Визначну роль в організації наукового і культурного життя національної еміграції у 1920-1945 рр. відіграв видатний український громадсько-політичний діяч, мистецтвознавець та історик культури Дмитро Володимирович Антонович.

Одними з перших оцінку науковій діяльності Дмитра Антоновича в еміграційний період його життя зробили науковці-емігранти В. Біднов [1], С. Наріжний [2; 3; 4; 5; 6], В. Міяковський [7]. У радянській історіографії діяльність Д. Антоновича замовчувалася. За тоталітарного режиму наукові праці дослідника зберігалися у спецфондах, що унеможливило їх вивчення. З початком 1990-х рр. з'являються дослідження сучасних українських істориків, які розкривають різні аспекти життя та творчості науковця. Частково наукову діяльність Д. Антоновича в еміграції висвітлили В. Ульяновський та С. Ульяновська у праці, що має біографічний характер [8]. Спроби здійснення аналізу наукової спадщини науковця зроблено в розвідках В. Афанасьєва [9], с. Гальченка [10], І. Дзюби [11], В. Пуцка [12], Г. Божук і В. Зілгалова [13]. Історики Т. Бублик [14], О. Вагіна [15], с. Віднянський [16], О. Галай [17], О. Заремба [18], досліджуючи українські наукові заклади та установи за кордоном, а також культурну, наукову, педагогічну та іншисфери діяльності української міжвоєнної еміграції, у своїх працях побіжно відобразили й науковий доробок Д. Антоновича. Зрозуміло, що в працях, де спеціально не ставилося завдання дослідити наукову діяльність науковця в еміграції, його творчий шлях висвітлено фрагментарно. Крім того, на сьогодні практично не дослідженою залишається наукова діяльність Д. Антоновича під час Другої світової війни.

У пропонованій статті автор ставить за мету висвітлити роль Дмитра Антоновича в організації наукового життя української еміграції у 1920-1945 рр. та проаналізувати наукову діяльність науковця у цей період.

Дмитро Антонович, ще перебуваючи на посаді голови надзвичайної дипломатичної місії УНР в Італії, став членом Союзу українських журналістів і письменників (СУЖіП) [19, арк. 2 зв.], що зорганізувався 12 вересня 1919 р. у Відні. Переїхавши улітку 1920 р. з Риму до Відня, він розпочав активну діяльність у цій культурній організації. 30 вересня 1920 р. при СУЖіП було створено комісії (секції) академічних викладів, літературних сходин та популярних викладів, до складу двох перших з яких увійшов Д. Антонович [20, арк. 73].

У жовтні-листопаді 1920 р. Дмитро Антонович став учасником низки нарад представників української творчої інтелігенції у Відні, на яких розглядалося питання організації українського культурного життя в еміграції. Дослідник підтримав ініціативу СУЖіП щодо організації курсів для української академічної молоді, бо вважав, що СУЖіП повинен був не тільки надавати матеріальну

.....
допомогу своїм членам, а й мав би піклуватися про задоволення духовних інтересів українців, що перебували на чужині. Водночас Д. Антонович виступив проти того, щоб «Союз зводити до педагогічного товариства», бо, на його переконання, «метою Союзу повинно бути витворення атмосфери, пригідної для інтелектуальної праці» [20, арк. 72].

На черговій нараді 19 жовтня 1920 р. Дмитро Антонович заявив про необхідність організації для студентської молоді систематичних курсів українознавства. Зі свого боку, М. Грушевський як голова Українського соціологічного інституту (УСІ) повідомив про намір заснувати цикл викладів на соціологічні теми. На доручення наради М. Грушевський спільно з Д. Антоновичем мали скласти навчальний план систематичних курсів, що включав би наукові лекції на українознавчу та соціологічну тематику [20, арк. 63]. До організації викладів також долучилися академічна секція СУЖіП на чолі з О. Колесою та Товариство прихильників освіти під керівництвом С. Дністрянського. Курси, що стали підготовчою базою для майбутнього Українського вільного університету (УВУ), відбулися у листопаді-грудні 1920 р., на яких Д. Антонович виступив з лекцією «Дерев'яні церкви на Україні» [21, арк. 2 зв.].

Ідея заснування українського університету в еміграції, за свідченням С. Наріжного, належала Дмитру Антоновичу, «який ще перед заснуванням курсів піддав саму думку про створення у Відні вільного українського університету» [2, с. 119]. Він же спільно з М. Грушевським розробив першу організаційну схему УВУ [2, с. 119], святкове відкриття якого відбулося 17 січня 1921 р. у Відні. 10 лютого 1921 р. була видана відозва до українського громадянства, у якій зазначалося, що «головним принципом, яким керувалися основоположники й організатори УВУ, було не тільки заснувати в межах можливості університет державного типу, але й надати йому характер храму української науки, незалежної від будь-яких громадських чинників» [21, с. 200]. Під час першого семестру діяльності університету, що тривав з початку лютого до початку травня 1921 р., Д. Антонович як професор УВУ викладав на філософському факультеті два курси: «Історію українського мистецтва» та «Мистецтво нових часів» [23, арк. 17 зв.]. Науковець також відгукнувся на пропозицію М. Грушевського, із лекцією «Соціальні засади розвитку мистецтва» виступив на загальних курсах з суспільно-політичних наук [24, с. 45], що під егідою УСІ відкрилися 1 лютого 1921 р. для українських емігрантів у Відні.

У Відні Дмитру Антоновичу вистачало часу й для безпосередньої наукової діяльності. У жовтні-грудні 1920 р. він написав історичні нариси «Український театр» та «Українське мистецтво», які у 1923 р. у Празі надрукував двотижневик «Нова Україна». У 1921 р. у Відні також вийшов його мистецько-історичний нарис «Київ», який являв собою стислу історію не тільки Києва, а й взагалі України.

Восени 1921 р. УВУ було перенесено до Праги, яка з початком масової еміграції з України стала основним осередком української еміграції у Європі, зокрема, інтелігенції та студентської молоді. Разом з університетом влітку 1921 р. до Праги переїхав й Дмитро Антонович [1, с. 259]. Урочисте відкриття УВУ в Празі відбулося 23 жовтня 1921 р. Д. Антонович як продекан філософського факультету в 1921-22 рр. увійшов до першого складу Сенату університету в Празі. Згодом він працював на посаді декана філософського факультету (1927-28, 1931-32 рр.), тричі обирався ректором УВУ (1928-29, 1929-30, 1937-38 рр.), також входив до складу кураторії УВУ [2, с. 122-123]. Як звичайний професор історії мистецтва Д. Антонович викладав різноманітні курси з історії українського та європейського мистецтва на історично-філологічному відділі філософського факультету (1921-44 рр.). Під час перебування Д. Антоновича на посаді ректора (1928-29 рр.) УВУ, крім обов'язкових, улаштовував публічні наукові виклади, у яких з лекцією «Періоди історії українського театру» взяв участь й сам ректор [25, арк. 2].

Важливою подією для науковців, викладачів і студентів УВУ було створення Сенатом університету у квітні 1922 р. бібліотеки УВУ і бібліотечної комісії на чолі з Д. Антоновичем [16, с. 57]. Протягом 1922-39 рр. дослідник безкоштовно виконував обов'язки директора бібліотеки університету та очолював бібліотечну комісію. Хоча бібліотека УВУ не мала власного бюджету, її книжкові фонди, завдяки енергійній діяльності директора, невпинно зростали. Якщо наприкінці першого року свого існування бібліотека мала 839 книг і брошур, то у 1939 р. кількість книг уже становила 10380 одиниць. Бібліотека поповнювалася за рахунок взаємообміну літературою та пожертв. Власні книги до бібліотеки УВУ передавав і Д. Антонович. Так у 1924-25 рр. він подарував бібліотеці 172 книги [16, с. 57].

Створення курсу «Історії українського мистецтва» стало вагомим внеском Дмитра Антоновича у розвиток української науки. У 1923 р. УВУ на правах рукопису видав літографований

«Скорочений курс історії українського мистецтва». Ця праця Д. Антоновича мала велике значення не тільки як «одинокий» підручник для студентів вищих шкіл, а й як ґрунтовне наукове дослідження, в якому автор розглядав розвиток українського мистецтва відповідно до європейських художніх стилів, відокремлюючи передісторичні часи, візантійсько-романську та готичну добу, а також ренесанс, бароко, рококо, класицизм та еkleктизм. Мистецтвознавець і надалі працював над монографією, яку планував видати друком. Він підготував «Нарис історії українського мистецтва» обсягом близько 40 друкованих аркушів, що мав більше ніж 300 ілюстрацій [7, с. 24]. Однак через тяжке матеріальне становище УВУ видання цієї книги не здійснилося.

Ідея створення при УВУ товариства для наукової співпраці виникла у Дмитра Антоновича ще у Відні [27, с. 234]. Але лише з переведенням УВУ до Праги перед українськими науковцями відкрилися сприятливі можливості для активної наукової діяльності. За свідченням Д. Антоновича, «об'єктивна необхідність наукового осередку для провадження наукової праці з одного боку, привезені з дому традиції з другого, зовсім природно спонукали професорів Українського університету в Празі поставити на порядок дня справу заснування Українського наукового товариства» [28, арк. 3]. 30 травня 1923 р. професори філософського факультету УВУ Д. Антонович, В. Біднов, Д. Дорошенко, О. Колесса, В. Щербаківський та П. Андрієвський заснували Українське історично-філологічне товариство в Празі (УІФТ), яке поставило за мету розвиток української науки та культури. Тоді ж було обрано тимчасову президію, головою якої став Д. Антонович [2, с. 197].

13 червня 1923 р. відбулося друге прилюдне засідання УІФТ, на якому було обрано постійну управу товариства у складі: Д. Антонович – голова [2, с. 197], О. Колесса – заступник голови, В. Біднов – секретар. Посаду голови УІФТ Д. Антонович обіймав від першого і до останнього дня діяльності товариства (1923-1945 рр.), він проводив засідання, планував їх тематику, звідував бібліотекою, вирішував поточні справи, підписував документи товариства і репрезентував УІФТ назовні. У 1925 р. популярний серед української еміграції щотижневик «Тризуб» відзначав: «Завдяки зразковому досвідові та видатній енергії голови товариства проф. Д.В. Антоновича діяльність історично-філологічного товариства йде певним темпом, товариство має постійний успіх і придбало симпатії українського громадянства» [29, с. 10].

УІФТ було суто науковим товариством, воно дистанціювалося від політики та надання професійної допомоги своїм членам і зосередилося виключно на науковій праці. Д. Антоновичу та секретарю В. Біднову вдалося надати регулярності та організованості роботі товариства [2, с. 199], основною формою якої були щотижневі наукові засідання. За свідченням Д. Антоновича, «завдання Українське історично-філологічне товариство поставило виключно наукові і фактично читання наукових докладів, обмін думок і поглядів з приводу прочитаного, доведення і оборона наукових позицій і ширша наукова дискусія забирали весь час на засіданнях товариства» [28, арк. 4-5]. Зокрема, з ініціативи вченого серед членів УІФТ була проведена дискусія щодо з'ясування сутності українофільства [2, с. 204].

На засіданнях УІФТ Дмитро Антонович зробив близько 80-ти наукових доповідей [30, арк. 60]. Це був найкращий показник серед членів товариства, який складав більше 10% від загальної кількості повідомлень. Різноманітні за своєю тематикою доповіді дослідника відрізняли наукова новизна, оригінальний погляд на проблему, вишуканість викладу. У них висвітлювалися окремі аспекти історії української культури, зокрема, образотворчого мистецтва, театру та архітектури («Методологічні непорозуміння в досліді українського мистецтва», «Пережиток готики в українській деревляній церкві», «Проблеми дослідження історії українського театру»). Окрему групу складають повідомлення Д. Антоновича про життя і творчість Т.Г. Шевченка («Неопублікований портрет роботи Т. Шевченка», «До питання про автопортрети Шевченка з часів заслання»). Низку праць науковець присвятив українським діячам культури, мистецтва та науки («Пам'яті Г.Г. Павлуцького», «О.Г. Лотоцький – лицар української книжки»).

Дмитро Антонович був ініціатором друку наукових досліджень членів товариства [31, арк. 43] та редактором першого тому «Праць Українського історично-філологічного товариства в Празі» [4, с. 24], який вийшов у світ у 1926 р. завдяки матеріальній допомозі Міністерства шкільництва та народної освіти ЧСР і грошовому внеску голови товариства [16, с. 53]. У збірнику було надруковано дві статті Д. Антоновича: «Розвій форм української дерев'яної церкви» та «Хто був будівничим брацкої церкви у Львові?». Він також підготував вступ до цього видання. Загалом вийшло п'ять томів «Праць» (у 1926, 1939, 1941, 1942, 1944 рр.), до друку яких так чи інакше був причетний науковець.

Про інтенсивну наукову роботу Дмитра Антоновича в еміграції яскраво свідчать його чисельні наукові праці. У 1925 р. побачила світ одна із найбільш вагомих робіт дослідника, його монографія «Триста років українського театру. 1619-1919», в якій автор зробив першу спробу систематизувати та проаналізувати матеріал з історії українського театру. Того ж року вийшла друком праця Д. Антоновича «Група Празької студії», де вчений охарактеризував творчість професорів Празької студії С. Мако, І. Кулеця, І. Мозолевського, К. Стаховського та С. Тимошенка. Книга мала 29 репродукцій творів митців, а її текст було подано українською і французькою мовами. У 1925 р. Д. Антонович як редактор серії видань «Майстри українського мистецтва» розпочав активну співпрацю з «Видавництвом української молоді». У рамках цієї серії науковець видав низку нарисів про українських художників: «Олександр Мурашко» (1925), «Ян Станіславський» (1926), «Дмитро Безперечний» (1936), «Тимко Бойчук» (1929), «Василь Лепикаш» (1932).

Д. Антонович гідно репрезентував українську науку на міжнародній арені. За свідченням В. Міяковського, «в історії української еміграції Дмитро Антонович зайняв видатне місце в науковому світі, особливо в організації культурного й наукового життя. Наукові зв'язки в'язали його з українськими центрами в Берліні, Варшаві, Парижі, з Києвом і Америкою. Д. Антонович користувався повагою й авторитетом не тільки в українських, але й в чужих наукових колах» [7, с. 35]. Вчений виступав з науковими доповідями на таких міжнародних з'їздах, як Всеслов'янський конгрес географів і етнографів у Празі 1924 р. («Розвій форм української дерев'яної церкви»), Міжнародний з'їзд бібліотекарів і приятелів книги в Празі 1926 р. («3 мистецтва української книги»), VI-й міжнародний конгрес педагогіки мистецтва в Празі 1927 р. («Принципи викладу історії мистецтва на високих наукових школах і на школах мистецтва»), I-й Міжнародний конгрес народного мистецтва в Празі 1928 р. («Українська дерев'яна архітектура»).

11 листопада 1924 р. як автономний орган УІФТ був заснований Український академічний комітет (УАК), метою якого було об'єднання українських наукових діячів і координація їхньої співпраці на міжнародній арені. Невдовзі УАК став самостійною установою і отримав статус Національної української комісії для міжнародної інтелектуальної співпраці. Постійним представником УІФТ в УАК був Д. Антонович. У липні 1929 р. він як голова УАК взяв участь у роботі I-ї конференції представників Національних комісій при Міжнародній комісії для інтелектуальної співпраці Ліги Націй в Женеві [2, с. 130]. Д. Антонович також представляв УІФТ в комісії Слав'янського інституту для співпраці між слав'янськими установами в Празі [32, арк. 55].

Дмитро Антонович підтримував творчі та особисті зв'язки з науковцями, що працювали на Україні. Він листувався з Д. Багалієм, П. Поповим та іншими науковцями [8, с. 511-512]. У 1927 р. статтю Д. Антоновича «До питання про походження старої української архітектури» було надруковано в збірнику, який Українська академія наук видала у Києві на пошану академіка Д.І. Багалія. В особому фонді Дмитра Антоновича Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України зберігається рукопис ще неопублікованої статті науковця «Малярська творчість Т. Шевченка» [33], яку мистецтвознавець написав після публікації професором М. Бурачеком у 1939 р. у Києві портрету роботи Шевченка «Жіноча голівка».

10 грудня 1926 р. Дмитра Антоновича було обрано надзвичайним членом Українського наукового інституту в Берліні (УНІ-Б) [34, с. 13], який з листопада 1926 р. репрезентував українську науку в Німеччині. У 1928 р. Д. Антонович як ректор УВУ увійшов до кураторії УНІ-Б. Від свого сина Михайла Антоновича, який навчався в УНІ-Б, вчений добре знав про наміри деяких сил «впихнути політику в інститут», він виступив проти політизації наукових досліджень та зрощення науки з публіцистикою. На переконання Д. Антоновича, УНІ-Б не повинен був орієнтуватися на широкий попит мас, а мав займатися джерелознавчими дослідженнями [8, с. 512, 548]. 22 лютого 1929 р. в УНІ-Б відбулися виклади Д. Антоновича німецькою мовою на тему: «Головні етапи в розвитку українського драматичного мистецтва за триста років» [35]. Того ж року в Женеві на семінарі Слов'янських студій мистецтвознавець вже французькою мовою прочитав лекції про українську дерев'яну церкву [2, с. 256].

Дмитро Антонович також активно співпрацював з Українським науковим інститутом у Варшаві (УНІ-В). У 1937 р. у XII томі Повного видання творів Т. Шевченка у 16 томах, яке видав УНІ-В, було надруковано його монографію «Шевченко-маляр». У 2004 р. працю дослідника було перевидано у Києві. У передмові до цього видання генеральний директор Національного музею Тараса Шевченка С. Гальченко відзначив, що багато хто з мистецтвознавців, істориків культури й високопрофесійних художників досліджували й досліджують малярську спадщину Т. Шевченка, але

жоден із авторів найсолідніших монографій не зробив такого професійного мистецтвознавчого аналізу художньої творчості митця, як це зробив Дмитро Антонович [10, с. 7].

Значною була роль Д. Антоновича в організації та проведенні двох Українських наукових з'їздів у Празі (у 1926, 1932 рр.). При плануванні роботи першого Українського наукового з'їзду в Празі науковець запропонував створити три або чотири секції: 1) наук історичних і філологічних, 2) наук суспільних, 3) наук природничих, і, при потребі, 4) наук математичних і технічних. Секцію наук історичних і філологічних поділити на чотири підсекції: а) філологічно-педагогічну, б) історичну, с) філологічну (історії мови і письменства), d) архіології та історії мистецтва. Ця ініціатива Д. Антоновича була підтримана УІФТ і затверджена організаційною комісією по влаштуванню з'їзду [36, арк. 18-23 зв.]. Дмитра Антоновича було обрано заступником голови організаційної комісії з підготовки другого Українського наукового з'їзду в Празі [37, арк. 7]. На з'їзді дослідник очолював роботу історично-філологічної секції, був заступником голови підсекції археології та історії мистецтва й також виступав з доповідями: «Праця в галузі мистецтва», «Праця Д.І. Багалія для археології й мистецтва», «Генор Іванов».

Рішенням Ради Української господарської академії від 25 лютого 1933 р. Дмитро Антонович розпочав виклади предмету «Українська культура» на курсах українознавства при Українському технічно-господарському інституті (УТГІ) заочної форми навчання [38, арк. 11]. Він же став організатором, редактором і одним із авторів збірника лекцій «Українська культура», який було видано у 1934 р. у Подєбрадах для студентів УТГІ (у повному обсязі збірник вийшов у 1940 р.). Цю колективну монографію науковець розглядав як синтетичну працю з історії української культури і у своєму дослідженні української культури використовував прийняті тоді західноєвропейською наукою принципи систематизації та періодизації культурного розвитку.

Дмитро Антонович не припинив наукової діяльності й під час Другої світової війни. У 1942 р. у видавництві С. Гірцеля у Лейпцигу німецькою мовою вийшла остання фундаментальна монографія науковця «Deutsche Einflüsse auf die ukrainischer Kunst» («Німецький вплив на українське мистецтво»), в якій автор проаналізував німецький, а також італійський, французький та впливи інших народів на українське мистецтво і дійшов висновку, що «геній українського народу завжди мав силу сприйняту основу розвинути, натхнути власним життям, модифікувати, а головне іти з нею вперед своїм оригінальним шляхом» [40, арк. 368].

Улітку 1942 р. Дмитро Антонович взяв участь у дослідженні нововідкритого стінопису Сандомірського монастиря, про результати якого на засіданні УІФТ вчений зробив доповідь, яку ілюстрував колекцією фотографій [41, арк. 48]. Творчий доробок науковця під час війни поповнився низкою наукових рефератів, з якими він виступав перед членами товариства: «Українська архітектура в Генеральному Губернаторстві», «Харківський салон Х.Д. Алчевської в 60-х роках», «500 засідань УІФТ в Празі» та ін.

Крім обов'язків голови УІФТ, Дмитро Антонович у 1942-43, 1943-44 рр. ще виконував функції секретаря, у зв'язку з категоричною відмовою від секретарських повноважень С. Наріжного [41, арк. 44, 113]. У фонді 269 Центрального державного архіву громадських об'єднань України «Колекція документів «Український музей в Празі» зберігаються написані рукою вченого протоколи засідань та «Справоздання» товариства за ці роки. Так у 1943-44 рр. відбулося 29 засідань УІФТ, на яких було зроблено 36 доповідей, із яких 8 прочитав Д. Антонович [41, арк. 114]. Але на перешкоді науковій діяльності дослідника стала хвороба. Останнє засідання УІФТ під його головуванням відбулося 23 січня 1945 р. [42, арк. 54].

Отже, важко переоцінити роль Дмитра Антоновича в організації наукового життя української еміграції. Він був фундатором та багаторічним керівником поважних українських культурно-наукових установ та організацій за кордоном. Науковець гідно репрезентував українську науку на міжнародній арені. В еміграційний період життя Д. Антоновича вийшли друком його численні наукові розвідки та фундаментальні монографії, у яких він один з перших розпочав системні дослідження історії українського театру, мистецтва та культури.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Біднов В. Дмитро Антонович (1877-1927 рр.) // Літературно-науковий вісник. – 1927. – № 11. – С. 256-260; 2. Наріжний С. Українська еміграція. Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами. – Прага, 1942. – Ч. 1. – 370 с.; 3. Наріжний С. Українська еміграція. Культурна праця української

еміграції 1919-1939 (матеріали, зібрані С. Наріжним до частини другої). – К., 1999. – 272 с.; 4. Наріжний С. П'ять літ діяльності Українського історично-філологічного товариства в Празі // Тризуб. – 1928. – № 50. – С. 19-26; 5. Наріжний С. 15 літ діяльності Українського історично-філологічного товариства в Празі (1923-1938). – Прага, 1940. – 16 с.; 6. Наріжний С. Професор Д.В. Антонович // Музей визвольної боротьби України: до 80-ї річниці заснування: збірник матеріалів конференції (Прага, 12-14 жовтня 2005 р.). – Прага, 2006. – С. 277-282; 7. Міяковський В. Дмитро Антонович. – Вінніпег, 1967. – 48 с.; 8. Ульяновський В.І., Ульяновська С.В. Автори «Української культури» // Українська культура: Лекції за редакцією Дмитра Антоновича. – К., 1993. – С. 505-514; 9. Афанасьєв В. Осягаючи історичний поступ національного мистецтва: До 120-річчя від дня народження Дмитра Антоновича // Культура і життя. – 1997. – 19 листопада; 10. Гальченко С.А. Дослідник скарбів неоціненних // Антонович Д.В. Шевченко-маляр. – К., 2004. – С. 5-10; 11. Дзюба І. «Українська культура» в контексті української культури // Українська культура: Лекції за редакцією Дмитра Антоновича. – К., 1993. – С. 5-13; 12. Пуцко В. Про «Скорочений курс історії українського мистецтва» Д. Антоновича // Образотворче мистецтво. – 1993. – № 1. – С. 44-48; 13. Божук Г., Зілгалов В. Дмитро Володимирович Антонович – історик української культури // Від наукового товариства ім. Шевченка до Українського вільного університету. Міжнародна наукова конференція. (Пряшів – Свидник, 12-15 червня 1991 р.): Матеріали. – Київ; Львів; Пряшів; Мюнхен; Нью-Йорк; Торонто; Сідней, 1992. – С. 224-232; 14. Бублик Т.В., Наукова та культурно-освітня діяльність в Чехословаччині та Німеччині в 20-30-ті роки ХХ століття // Дис... канд. іст. наук. – К., 1997. – 178 с.; 15. Вагіна О.М. Освітня діяльність української еміграції в країнах Європи (1918-1939 рр.) // Дис... канд. іст. наук. – Запоріжжя, 1999. – 230 с.; 16. Віднянський С. Культурно-освітня і наукова діяльність української еміграції в Чехословаччині: Український вільний університет (1921-1945). – К., 1994. – 84 с.; 17. Галай О.Ю. Науково-педагогічна діяльність української еміграції у Чехословаччині у міжвоєнний період (1918-1939): Дис... канд. іст. наук. – К., 1998. – 164 с.; 18. Заремба О.С. Видавничо-бібліотечна інфраструктура української еміграції в Чехо-Словаччині між двома світовими війнами // Дис... канд. іст. наук. – К., 2002. – 203 с.; 19. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України). – Ф.4373. – Оп. 1. – Спр. 2; 20. Там само. – Спр. 3; 21. Там само. – Спр. 5; 22. Євтух М.Б., Галай О.Ю. Діяльність Українського вільного університету у Празі // Теоретичні питання освіти та виховання. – Суми, 1997. – Вип. 5. – С. 198-207; 23. ЦДАВО України. – Ф. 4373. – Оп. 1. – Спр. 8; 24. Потульніцький В.А. Нариси з української політології (1819-1991). – К., 1994. – 320 с.; 25. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України). – Ф. 269. – Оп. 1. – Спр. 430; 26. Антонович Д. Українське мистецтво // Образотворче мистецтво. – 1993. – № 1. – С. 44-47; 27. Антонович К. З моїх споминів. – Вінніпег, 1973. – Ч. 5. – С. 181-240; 28. ЦДАВО України. – Ф. 3956. – Оп. 2. – Спр. 21; 29. Поперешній В. Наші товариства. Українське історично-філологічне товариство в Празі // Тризуб. – 1925. – № 8. – С. 9-13; 30. ЦДАГО України. – Ф. 269. – Оп. 1. – Спр. 417; 31. Там само. – Спр. 404; 32. ЦДАВО України. – Ф. 4372. – Оп. 1. – Спр. 4; 33. Там само. – Ф.3956. – Оп. 1. – спр. 19; 34. Український науковий інститут в Берліні // Тризуб. – 1927. – № 7. – С. 12-15; 35. Хроніка // Тризуб. – 1929. – № 21. – С. 37; 36. ЦДАВО України. – Ф. 4372. – Оп. 1. – Спр. 10; 37. Там само. – Ф. 3956. – Оп. 2. – Спр. 36; 38. Там само. – Ф. 3879. – Оп. 1. – Спр. 29; 39. Праці Українського історично-філологічного товариства в Празі. Т. 2. Виданий на пошану Голови товариства Д. Антоновича. – Прага, 1939. – 227 с.; 40. ЦДАВО України. – Ф. 3956. – Оп. 2. – Спр. 14; 41. ЦДАГО України. – Ф. 269. – Оп. 1. – Спр. 417; 42. Там само. – Спр. 418.

Ю.Ю. Боднарчук

КІЛЬКІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА Й ЗОНИ ПРОЖИВАННЯ НАСЕЛЕННЯ ЛОКАЛЬНИХ ЕТНОГРАФІЧНИХ ГРУП – ХОЛМЩАКІВ ТА ПІДЛЯШУКІВ НА ТЕРИТОРІЇ ПОЛЬЩІ НАПЕРЕДОДНІ ЇХ ВИСЕЛЕННЯ В УРСР

Холмщина та Підляшшя була найбільшою українською областю, яка внаслідок злочинної діяльності московського уряду впродовж 1944–1946 рр., втративши свій історичний етнос, стала назавжди втраченою для українського народу. У даному дослідженні зроблена спроба з'ясувати територію розселення та кількісний склад українців на цих теренах напередодні їх виселення в УРСР. Об'єктом даного дослідження є Холмське - Підляська земля як етнічно-історична територія розселення українців та демографічна складова її корінного етносу. Предметом – сукупність умов і обставин, що формували територію та кількість української спільноти на даній території.

У період II Речі Посполитої Холмщина та Підляшшя були включені до складу Люблінського і частково Білостоцького воєводств [1; 129]. Вони охоплювали повіти Грубешувський (61870 осіб українського населення), Влодавський (55213), Томашувський (52758), Більський (97172), Холмський (51654), Костянтинівський (19548), Білгорайський (25007), Замостівський (18286), Красноставський (8124), Радинський (3953), де проживали загалом 393 585 українці (34,44%) [1; 131].

Згідно з дослідженням Ю. Макара, українське населення на цій території від 1909 р. невпинно зменшувалося. Так якщо під час додаткового перепису населення у 1909 р. тут проживали 464 тис.